

4. Головльова О.В. Особливості психічних станів осіб з вираженим типом функціональної асиметрії мозку: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / О.В. Головльова; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. — К., 2007. — 20 с.

5. Ительсон Л.Б. Тезисы докладов к XX Международному психологическому конгрессу. / Ительсон Л.Б. — М., 1972. — с.80-84. (Структура, уровни и операции образного мышления).

6. Котик І.О. Механізми рефлексії у процесі розвитку суб'єктності людини: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / І.О. Котик; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. — К., 2004. — 20 с.

7. Кулюткин Ю.Н., Сухобская Г.С. Личность: внутренний мир и самореализация. Идеи, концепции, взгляды. / Кулюткин Ю.Н., Сухобская Г.С. — СПб: Тускарора, 1996. — 218 с.

8. Сеницын Е., Сеницына О. Тайна творчества гениев. / Сеницын Е., Сеницына О. — М.: Просвещение, 2000. — 316 с. (Ассоциативное мышление в науке).

У статті теоретично обґрунтовано можливості розвитку у майбутніх вчителів здатності до рефлексивної децентрації, представлено систему творчих завдань на осмислення професійного «Я» майбутніх учителів засобами активізації асоціативно-образного мислення.

Ключові слова: рефлексія, професійна рефлексія, асоціація, асоціативно-образне мислення.

В статье теоретически обоснованы возможности развития у будущих учителей способности к рефлексивной децентрации, представлена система творческих заданий на осмысление профессионального «Я» будущих учителей средствами активизации ассоциативно-образного мышления.

Ключевые слова: рефлексия, профессиональная рефлексия, ассоциация, ассоциативно-образное мышление.

In the article theoretically justified the possibility of future teachers' ability to reflective decentration, shows a system of creative tasks in the understanding of the professional self-identification of the future teachers a means of enhancing associative- imaginative thinking.

Key words: reflection, professional reflection, association, associative-creative thinking.

УДК 371.3
ББК 65.248я73

О.В. Кобилянський
м. Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Постановка проблеми. Останніми роками проблема якості професійної підготовки фахівців досить широко обговорюється практиками і теоретиками, психологами і педагогами. Різні підходи до вивчення якості професійної освіти спрямовані на дослідження особливостей професійного становлення людини, соціальних умов і суб'єктних труднощів одержання професійної компетентності.

Більшість дослідників пов'язують виникнення інтересу до проблеми професійної компетентності і конкурентоспроможності з кризою економіки західних країн, особливо США, і датують його серединою XX століття. Дійсно, донині терміни «професійна компетентність» і «конкурентоспроможність» практично не використовувалися в контексті дослідження результативності професійної освіти.

Аналіз останніх наукових праць. Основні підходи до формування професійної компетентності менеджерів і управлінців відображені в роботах американських (М. Альберт, М. Вудкок, П. Дракер, М. Мескон і ін.), японських (К. Татеїсі), німецьких (Л. Зайверт, Г. Шредер), швейцарських (Ж. Томмен та інші), фінських (Т. Санталайнен, Э. Воутілайнен, П. Поренне та інші) дослідників у кінці XX століття.

Важливою є концепція професійної компетентності Дж. Равена [1]. Під компетентністю він розуміє спеціальну здатність людини, необхідну для виконання конкретної дії в конкретній наочній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, способи мислення і готовність нести відповідальність за свої дії. На думку Дж. Равена, наростання

«недокомпетентності», «напівкомпетентності» набуває характеру пандемії, на цьому фоні усе більше загострюється потреба в справжніх професіоналах, що уміють не лише бездоганно працювати, але і повноцінно жити, бо одне навряд чи можливо без іншого. На думку автора, щоб ефективно реалізувати себе в повсякденному житті, навчанні і праці, люди гостро потребують розвитку таких якостей, якими раніше нехтували інститути соціалізації, а саме: здібності брати на себе відповідальність, ініціативність, прагнення до нового, свободи вибору й уміння працювати спільно з іншими людьми.

Питанням покращення професійної підготовки студентів з безпеки життєдіяльності, охорони праці присвячені роботи авторів (В. Биков, О. Бикова, Г. Гогіташвілі, Є. Желібо, В. Заплатинський, О. Запорожець, В. Зацарний, М. Ігнатович, О. Кожем'якін, В. Лапін, І. Сагайдак, В. Худолей та ін.).

Мета роботи – аналіз програм викладання безпеки життєдіяльності та охорони праці на відповідність принципу безперервності освіти у процесі формування професійної компетентності фахівців економічного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Вивчення нормативних дисциплін з безпеки життєдіяльності та охорони праці в усіх вищих навчальних закладах здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02.12.98 р. №420 «Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України».

Термін «охорона праці», який вперше з'явився в 1821 році у Великій Британії, означав захист працівників від надмірної експлуатації збоку роботодавців. У нашій країні в цей термін вклали більш складний зміст. Згідно з Законом України «Про охорону праці» (2002 р.) охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатність людини у процесі трудової діяльності. На практиці це означає, що кожен роботодавець повинен мати спеціальну програму заходів у сфері охорони праці, у тому числі заходів з охорони праці на робочому місці, з метою усунення небезпеки для здоров'я та життя працівника, яка може бути пов'язана з роботою, що виконується. При цьому об'єктом необхідних заходів повинні бути методи роботи, загальна організація та умови праці, підвищення кваліфікації працівників, обладнання й конструкції на робочому місці тощо.

Навчання та систематичне підвищення рівня знань працівників, населення України з питань охорони праці – один із основних принципів державної політики в галузі охорони праці, фундаментальна основа безпеки праці та необхідна умова вдосконалення управління охороною праці і забезпечення ефективної профілактичної роботи щодо запобігання аваріям і травматизму на виробництві.

Основними науково-методичними принципами побудови системи безперервної освіти в галузі охорони праці в Україні є:

- ☐ формування суспільної свідомості і рівня знань населення, що відповідають сучасним вимогам;
- ☐ наступність і безперервність навчання з питань безпеки життєдіяльності та охорони праці усіх вікових категорій населення;
- ☐ навчання з питань охорони праці працівників у процесі їхньої підготовки, перепідготовки, підвищенні кваліфікації, прийнятті на роботу та в період роботи, навчання працівників, зайнятих на роботах з підвищеною небезпекою;
- ☐ проведення інструктажів з питань охорони праці працівникам під час прийняття на роботу і в процесі роботи;
- ☐ навчання з питань безпеки життєдіяльності та охорони праці студентів вищих навчальних закладів;
- ☐ навчання з питань охорони життя та здоров'я і охорони праці учнів у середніх,

позашкільних і професійно-технічних закладах освіти;

□ навчання з питань особистої безпеки та безпеки оточуючих, відповідних норм поведінки вихованців у дошкільних закладах освіти.

З метою підготовки фахівців з реалізації цієї системи на виробництві ще у 1929 році курс «Охорони праці» був введений як обов'язковий у всіх вищих навчальних закладах країни.

Реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання БЖД та охорони праці заважають два основних протиріччя, які закладені в нормативних документах з охорони праці.

Перше протиріччя стосується трудових відносин роботодавця і працівника, які згідно зі ст. 2 Закону «Про охорону праці» є його суб'єктами. Відповідно до цього закону відносини між ними підпадають під жорсткий державний нагляд і громадський контроль. Таким чином, цей закон у намаганні посилити контроль за роботодавцем з боку держави, на практиці захищає його некомпетентність, що не відповідає європейському законодавству.

Ще 16 червня 1994 р. було укладено Угоду про партнерство й співробітництво між Україною та ЄС, в якій основне місце відведено питанням адаптації національного законодавства до законодавства ЄС й усунення окремих розбіжностей між нормативно-правовими актами.

Так Директива ЄС 89/391/ЄЕС «Про здійснення заходів щодо поліпшення безпеки і охорони здоров'я найманих працівників під час роботи» побудована так, щоб підкреслити найважливішу тезу: головними суб'єктами у створенні безпечних і нешкідливих умов праці є роботодавець і працівник, а всі інші структури виконують допоміжну функцію у забезпеченні нормальних взаємостосунків між ними. Виходячи з вимог ринкового суспільства, будуються два основні розділи директиви: «Обов'язки роботодавців», де визначені принципи й конкретні питання організації охорони праці на підприємстві, від загальних обов'язків роботодавця оцінювати ризики, вживати профілактичних заходів, чітко діяти у разі виникнення аварій і пожеж до його обов'язків створювати необхідні служби, забезпечити навчання працівників, співпрацювати з ними та з їх уповноваженими, своєчасно інформувати працівників про стан справ і дії, що впливають на безпеку і охорону здоров'я, та розділ «Обов'язки працівників», у якому подано основні вимоги до працівника, починаючи з зобов'язань під час роботи самостійно турбуватися як про свої особисті здоров'я та безпеку, так і оточуючих людей.

Дані положення ЄС використовуються й у чинному законодавстві України, але поряд із роботодавцями і працівниками над підприємством збудована система державного управління охороною праці: уряд, спеціально уповноважені органи, міністерства, об'єднання підприємств, їх служби, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Як наслідок, ці структури частково беруть на себе й відповідальність за стан охорони праці на місцях, а у конкретного роботодавця виникають додаткові причини для виправдань своєї злочинної діяльності або бездіяльності.

Друге протиріччя виникає при реалізації принципу безперервності навчання у процесі підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації за робітничими професіями в професійно-технічних навчальних закладах; підготовці фахівців у вищих навчальних закладах, навчанні і підвищенні кваліфікації працівників. Навчання регламентоване ст. 18 Закону «Про охорону праці». Вона визначає, що всі працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити за рахунок роботодавця інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварії.

Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити за рахунок роботодавця спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці.

Посадові особи, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт, під час прийняття на роботу і періодично, один раз на три роки, проходять навчання, а також перевірку знань з питань охорони праці за участю профспілок.

Відповідно до «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці», затвердженого наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 року № 15 розроблено «Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України»

Це Положення спрямоване на реалізацію системи безперервного навчання і встановлює порядок навчання та перевірки знань з питань охорони праці працівників навчальних закладів, установ, організацій і підприємств, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, а також навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності учнів, студентів, курсантів, слухачів навчальних закладів.

Навчання студентів з питань охорони праці у вищих навчальних закладах проводиться відповідно до галузевих стандартів вищої освіти. На базі галузевих стандартів, у яких подаються нормативні частини рекомендованих навчальних дисциплін з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, кожен вищий навчальний заклад розробляє програму цих навчальних дисциплін, яка затверджується його керівником.

Затверджена 31 серпня 1997 року навчальна програма нормативної дисципліни «Основи охорони праці» складається з чотирьох розділів: правові та організаційні питання охорони праці; основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії; основи техніки безпеки; пожежна безпека.

А затверджена 02 серпня 1999 року навчальна програма нормативної дисципліни «Охорона праці в галузі» теж складається з чотирьох подібних до попередньої програми розділів із галузевим спрямуванням: система управління охороною праці у галузі, її складові та функціонування; проблеми фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії у галузі: стан умов праці, поліпшення стану виробничого середовища, зменшення важкості та напруженості трудового процесу; проблеми профілактики виробничого травматизму у галузі: травмонезбезпечні виробничі фактори та стан виробничого травматизму, підвищення безпеки праці та профілактика виробничого травматизму; пожежна безпека у галузі.

Наказом МОН України від 07.06.06 № 444 для напряму 0501- «Економіка і підприємництво» була затверджена освітньо-професійна програма підготовки бакалавра, досліджена і схвалена багатьма представниками десятків навчальних закладів України, в якій об'єднано три курси: «Охорона праці», «Безпека життєдіяльності» та «Цивільна оборона» на модульному принципі під єдиною назвою БЖД.

До першого модуля «Охорона праці» ввійшли питання: виробниче середовище та його вплив на людину, предмет і завдання дисципліни; умови праці на виробництві, їх класифікація і нормування; виробнича шкідливість, методи захисту людини від їх негативного впливу; аналіз і профілактика профзахворювань і виробничого травматизму; основи техніки безпеки; правове і нормативне регулювання охорони праці; державне управління охороною праці в Україні; організація охорони праці на виробництві; економічні аспекти охорони праці.

Зміст і обсяг навчання з питань охорони праці для підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації за робітничими професіями в професійно-технічних навчальних закладах визначаються Типовою навчальною програмою з предмета «Охорона праці», що затверджується Міністерством освіти і науки України за узгодженням із спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

При цьому теоретична частина предмета «Охорона праці» для підготовки робітників, що залучаються до виконання робіт з підвищеною небезпекою, зазначених у Переліку робіт з підвищеною небезпекою, затвердженому наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 N 15, вивчається обсягом не менше 30 годин, а під час перепідготовки та

підвищення кваліфікації - не менше 15 годин.

Типова навчальна програма для професійно-технічного навчання робітників передбачає вивчення наступних тем: правові та організаційні основи охорони праці; охорона праці в галузі; основи пожежної безпеки; основи електробезпеки; основи гігієни праці та виробничої санітарії, медичні огляди; надання першої допомоги потерпілим при нещасних випадках.

У загальноосвітніх навчальних закладах у процесі трудового і професійного навчання здійснюється навчання з питань охорони праці у вигляді інструктажів з охорони праці. Окрім цього, у навчальних закладах, що надають загальну середню освіту, проводиться навчання з питань охорони життя, здоров'я, пожежної, радіаційної безпеки, безпеки дорожнього руху, попередження побутового травматизму. Обсяги, зміст навчання та форми перевірки знань з питань безпеки життєдіяльності учнів визначаються навчальними планами і програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України.

Навчання учнів, студентів, курсантів, слухачів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності проводиться як традиційними методами, так і з використанням сучасних форм організації навчання – модульного, дистанційного, екстернатного тощо, а також із використанням технічних засобів навчання – аудіовізуальних, комп'ютерних.

У процесі трудового і професійного навчання на підприємствах, в установах, організаціях на учнів, студентів, курсантів, слухачів поширюється законодавство про охорону праці в такому ж порядку, що до їх працівників.

Навчання з питань безпеки життєдіяльності працівників проводиться відповідно до Типового положення та Навчального плану і програми навчання працівників закладів, установ, організацій і підприємств системи освіти з курсу «Безпека життєдіяльності», затвердженого Центральним інститутом післядипломної педагогічної освіти Академії педагогічних наук України. Програма навчання керівників, заступників – 36 годин, фахівців з охорони праці та викладачів кафедр охорони праці – 72 години.

Ця програма коректно доповнює програму підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації за робітничими професіями в професійно-технічних навчальних закладах двома темами: вибухонебезпека виробництва і вибухозахист та управління роботами з профілактики та ліквідації наслідків аварій. Ще одна тема поділена на дві основні складові.

Подібну відповідність ми мали би бачити і з програмами нормативних дисциплін з «Безпеки життєдіяльності», «Основ охорони праці» та «Охорони праці в галузі», так як навчання майбутніх посадових осіб з охорони праці, як правило, здійснюється у вищих навчальних закладах.

У Вінницькому національному технічному університеті ці розбіжності вдалось звести до мінімуму завдяки тому, що викладання дисциплін циклу БЖД у процесі підготовки студентів за спеціальностями напряму 0502 – «Менеджмент» здійснюється згідно з вимогами навчальних програм у наступній послідовності: бакалаврат: I курс – «Охорона праці в робочій професії» (при одержанні диплома кваліфікованого робітника), III-IV курс – «Безпека життєдіяльності», IV курс – «Основи охорони праці»; магістратура (інженерія) – «Охорона праці в галузі» та в процесі дипломного проектування. Також у Центрі підготовки і перепідготовки кадрів (ЦППК) здійснюється навчання посадових осіб з охорони праці перед прийняттям на роботу та періодично один раз на 3 роки.

А на першому та другому курсах усі студенти паралельно з освоєнням основної програми навчання здобувають одну з 18 робітничих професій у проекції на майбутні спеціальності, а на третьому курсі впродовж одного триместру працюють на робочих місцях підприємств та організацій різної форми власності відповідно до здобутої професії, з року в рік підвищуючи свою кваліфікацію. Таке поєднання навчання і виробництва є досить вдалим, так як дозволяє студентам реалізувати свої можливості, досягти поставленої мети, стати більш самостійною і незалежною людиною тощо.

Модульна програма підготовки з безпеки життєдіяльності, яка використовується для підготовки студентів у Вінницькому інституті економіки Тернопільського національного

економічного університету лише у I семестрі на першому курсі, взагалі не відповідає змісту як нормативних програм дисциплін, що її складають, так і програмі підготовки посадових осіб з охорони праці. Це не дозволяє забезпечити якісну підготовку майбутніх фахівців економічного спрямування [2, с.102-104].

Підписаним МОН України наказом «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» від 09.07.2009 р. № 642 на закріплення «позитивного» досвіду такого викладання для всіх спеціальностей передбачено вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності (безпека життєдіяльності, основи охорони праці)» в циклі нормативних дисциплін професійної та практичної підготовки в обсязі 2 кредитів ECTS. Тобто йдеться про наступне подвійне скорочення навчальних ресурсів на вивчення питань безпеки та ігнорування вимог Закону «Про охорону праці» та інших нормативно-правових актів.

Пропонується, на нашу думку, досить хибний шлях, коли набуття необхідних компетенцій з дисциплін циклу БЖД фахівцями повинно відбуватись уже в умовах здійснення практичної діяльності на виробництві.

Висновки. Попередній аналіз проблеми з організації неперервної освіти робітників, студентів і посадових осіб у процесі вивчення безпеки життєдіяльності при підготовці фахівців економічного спрямування дає змогу визначити низку суперечностей між:

- задекларованою державою позицією щодо необхідності розвивати підготовку фахівців відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм і галузевих стандартів вищої освіти з безпеки життєдіяльності і необґрунтованим скороченням навчального навантаження на цю підготовку, невідповідністю змісту, часу, послідовності викладання модулів дисципліни БЖД, що призвело до втрати інтересу при її вивченні;

- необхідністю формування у майбутніх фахівців економічного спрямування готовності до оцінювання небезпечних ситуацій і виховання культури безпеки й упровадження системи державного нагляду, яка бере на себе відповідальність за бездіяльність або злочинну діяльність недолугих керівників.

У подальших дослідженнях для покращення підготовки фахівців економічного спрямування необхідно розробити комплексну програму підготовки працівників, студентів і посадових осіб з безпеки життєдіяльності й охорони праці.

Література:

1. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление развитие и реализация / Дж. Равен; пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2002. – 400 с.

2. Кобилянський О.В. Проблеми підготовки спеціалістів з безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах / О.В. Кобилянський // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 4. – С. 99-104.

Проаналізовано вимоги нормативних дисциплін циклу «Безпека життєдіяльності» та модульної програми з цієї дисципліни, розробленої для підготовки фахівців економічного спрямування.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, компетентність, навчальна програма, професійна підготовка.

Проанализированы требования нормативных дисциплин цикла «Безопасность жизнедеятельности» и модульной программы по этой дисциплине, разработанной для подготовки специалистов экономического направления.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, компетентность, учебная программа, профессиональная подготовка.

The requirements of normative disciplines of cycle are analyzed «Safety of vital functions» and modular code on this discipline, developed for preparation of specialists of economic direction.

Keywords: safety of vital functions, competence, educational program, professional preparation